

особи від імені недієздатної чи обмежено дієздатної особи, слід уважно пересвідчитись у правомочності такої особи (опікуна чи піклувальника) представляти права та інтереси заявника, що має бути підтверджено відповідними документами.

2.1.3. Етичні стандарти корпоративної культури юридичної клініки

Правничій професії завжди була притаманна наявність спільних фахових інтересів та корпоративного духу (професійної єдності правників та їх відчуття належності до однієї корпорації). На відповідних засадах будуються, безперечно, і внутрішньо-корпоративні відносини. Правники покликані слугувати суспільству прикладом єдності професії, спільності інтересів та цілей, взаємної підтримки та поваги, толерантності та дотримання корпоративної професійної культури. Спільний фах, достатній рівень освіченості та кваліфікації дозволяє їм знаходити спільну професійну мову, економити час, ефективно й оперативно розв'язувати складні правничі проблеми на засадах взаємоповаги і взаємовигідного співробітництва.

Правник є носієм та охоронцем позитивних корпоративних інтересів правничої спільноти, її фахової самобутності, принципів, традицій та звичаїв, що спрямовані на бездоганне виконання кожним правником своїх повноважень. Ціннісна орієнтація та професійна майстерність правника прямо залежить від усвідомлення ним системи правових цінностей та етичних норм у суспільстві, високого рівня культури його поведінки, людської та професійної гідності, стриманості, тактовності, толерантності, самоконтролю і витримки у повсякденній поведінці.

Тому, традиційно правники об'єднувались у професійні самоврядні організації, маючи глибокі переконання у необхідності спільними зусиллями долати різні проблеми у своїй професійній діяльності задля виконання своєї соціальної місії. Особливо роль правників як саморегуючої спільноти стає активною після подій Другої Світової війни, результатом якої стали масові злочини проти людяності та людства, наслідком чого було також створення міжнародних добровільних професійних

об'єднань правників. Такі об'єднання, в першу чергу, адвокатів, суддів, прокурорів, в останній чверті ХХ століття напрацювали та ухвалили низку документів міжнародного змісту, що містять вимоги до професійної діяльності правників та направлені на захист як прав і свобод людини, так і підвищення рівня професійної відповідальності правників і правничих спільнот.

Враховуючи вищевикладене, є підстави визначити корпоративну правничу культуру як сукупність норм-вимог правового, психологічного, етичного, естетичного, політичного, економічного та інформаційного характеру, що є обов'язковими для забезпечення ефективного виконання правником – членом правничого об'єднання або установи своїх професійних функцій. Формування кожного із зазначених елементів (складових) корпоративної професійної правничої культури забезпечується у тому числі реалізацією відповідних напрямів виховання студентів-клініцистів: правового, морально-етичного, естетичного та професійного.

Такі напрями діяльності юридичної клініки ґрунтуються як на відомих та усталених принципах функціонування правової системи держави, так і на специфічних (особливих) постулатах, що включають такі складові:

- організаційно-технічну, безоплатності надання правничої допомоги, доброчесності працівників клініки;
- загальну культуру поведінки;
- забезпечення належної згоди відвідувача/клієнта на отримання правничої допомоги, належне інформування відвідувачів/клієнтів клініки;
- обґрунтована відмова відвідувачу/клієнту у наданні правничої допомоги, інформаційна присутність в соціальних інтернет-мережах.

Дотримання цих принципів є запорукою належної та ефективної діяльності юридичної клініки в цілому. Аналіз кожного із зазначених специфічних принципів корпоративної культури юридичної клініки дозволяє розкрити їх характерні ознаки:

Організаційно-технічна складова визначає організаційну побудову, управління і штатний розпис клініки, а також способи і форми її матеріально-технічного забезпечення: наявність окремого приміщення для клінічного офісу, сучасних меблів, комп'ютерної та копіювальної техніки, аудіо-, відеоапаратури, канцелярського приладдя, засобів зв'язку та ін. Важливою ознакою дотримання цього принципу є створення архіву клінічних досьє (файли, копії документів, підготовлені консультативні ви-

сновки, ін.) справ клієнтів. Окремі клінічні офіси з метою забезпечення психологічного комфорту в процесі спілкування з клієнтом облаштовують невеличкі приміщення (кімнатки-кабінки), в яких відбуваються інтерв'ювання відвідувачів, що створює атмосферу довіри та конфіденційності.

Безоплатність надання правничої допомоги полягає в тому, що юридична клініка як установа та її працівники не мають права отримувати будь-яку винагороду: грошові кошти, матеріальні блага чи іншу вигоду – за надання правничої допомоги своїм відвідувачам/клієнтам. Безоплатність допомоги з боку клієнта клініки є обов'язковою вимогою і, якщо вона не дотримується, то така організація/структурний підрозділ університету не може мати статус юридичної клініки.

Доброчесність працівників клініки. Правник повинен як у своїй професійній діяльності, так і в приватному житті: бути чесним і порядним, не вдаватися до омани, погроз, шантажу, підкупу, використання матеріальних чи особистих обставин інших осіб на власну користь, протизаконних засобів для досягнення своїх професійних чи особистих цілей. Студент-консультант не повинен приймати на себе зобов'язання щодо надання правничої допомоги, якщо через обсяг зайнятості чи недостатньої компетентності він не зможе забезпечити сумлінність виконання доручення клієнта. Формування доброчесного ставлення студентів до виконання своїх повноважень – важливе завдання правничої клінічної освіти, спрямоване на забезпечення здобуття ними практичних навичок.

Доброчесність передбачає відповідний рівень загальної культури поведінки працівників та є важливою морально-етичною вимогою до правника. Тому, перш за все, такі вимоги висувуються до керівника та викладачів-кураторів юридичної клініки, від моральних та професійних якостей яких залежить дотримання цих принципів іншими працівниками клініки: студентами-консультантами, лаборантами, адміністраторами, методистами.

Враховуючи особливу категорію осіб (з категорії незаможних верств населення), які звертаються за правовою допомогою до клініки, етичні корпоративні правила-принципи повинні бути спрямовані на толерантне та поважне ставлення до відвідувачів/клієнтів незалежно від їх національності, релігійної чи расової приналежності, громадянства, матеріального та соціального стану. Особливо ця вимога стосується відносин з

особами, які мають певні фізичні вади, у спілкуванні з якими пропонується дотримуватись таких загальних правил¹¹¹:

- Розмовляючи з людиною з інвалідністю, звертайтеся безпосередньо до неї, а не до особи, яка її супроводжує (перекладача, асистента) які присутні при розмові.
- Не говоріть про присутню людину з інвалідністю в третій особі, звертаючись до осіб, які її супроводжують. Усі свої питання і пропозиції адресуйте безпосередньо до цієї людини, яка звернулась по допомогу.
- Під час знайомства з людиною з інвалідністю, цілком природно потиснути їй руку. Навіть тим, кому з них важко рухати рукою, або хто користується протезом, оскільки людина цілком може потиснути вашу руку у відповідь (праву або ліву), що цілком припустимо.
- Під час спілкування з людиною, яка користується інвалідним візком або милицями, слід розташуватись таким чином, щоб ваші та відвідувача очі були на одному рівні. При цьому, вам обом буде комфортніше спілкуватись. Не слід спиратись на інвалідний візок – бо ця дія означатиме теж саме, що й спиратись на тіло власника візка, оскільки інвалідний візок – це частина недоторканного простору людини, яка його використовує.
- Щоби привернути увагу людини, яка погано чує, помахайте їй рукою або поплескайте обережно по плечу. Дивіться їй прямо в очі і говоріть чітко і не поспішаючи, маючи на увазі, що не всі люди, які поганочують, можуть «читати розмову» по губах. Розмовляючи з тими, хто уміє читати по губах, розташовуйтеся так, щоб на вас падало світло, і вас було добре видно.
- Коли ви зустрічаєтесь з людиною, яка погано бачить, або зовсім не бачить, обов'язково називайте себе і тих людей, які прийшли з вами. Якщо у вас спільна розмова в групі, не забувайте пояснити, до кого в даний момент ви звертаєтесь і назвати себе. Обов'язково попереджайте вголос, коли ви відходите в бік (навіть, якщо відходите ненадовго).
- Якщо ви пропонуєте допомогу, чекайте, поки нададуть згоду її прийняти, а потім спитайте, що і як робити. Якщо ви не зрозуміли прохан-

111 Як правильно брати інтерв'ю у неповносправної людини. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до док.: <http://org.ua/mediapsychology/41008-yak-pravilno-brati-intervyu-u-nepovnospravnoji-lyudini.html>. - Назва з екрану.

ня, не треба соромитись і краще – перепитати. Це важливо: не пропущуйте допомогу, якщо вас про це ще не просили!

- Розмовляючи з людиною, що зазнає труднощів в спілкуванні, слухайте її уважно. Будьте терплячі та чекайте, поки людина сама завершить промовляти фразу. Не виправляйте і не продовжуйте фразу за іншу людину. Не соромтеся перепитати, якщо ви не зрозуміли співрозмовника.
- Не переймайтеся, якщо випадково сказали: «Побачимося» або: «Ви чули про це...?» тому, хто насправді не може бачити або чути. Передаючи що-небудь у руки незрячому, ні в якому разі не говоріть: «Помацайте це», – а говоріть звичайні слова: «Подивіться на це».

Забезпечення належної згоди клієнта на отримання правничої допомоги. Юридична клініка має право прийняти звернення на надання правничої допомоги тільки безпосередньо від клієнта або його повноважного представника. У всіх випадках, коли допускається прийняття звернення не безпосередньо від клієнта, а від його представника, правник зобов'язаний отримати підтвердження згоди самого клієнта у будь-який зручний, доступний та надійний спосіб: письмово, на підставі довіреності чи засобами електронного зв'язку. Підтвердженням надання згоди у будь-якому випадку має бути підписана угода на таку допомогу, або ж обмін відповідними листами чи електронними повідомленнями.

Належне інформування відвідувачів/клієнтів є однією з важливих складових корпоративної культури юридичної клініки. Правник повинен повідомити клієнта про можливий результат розгляду його заяви на підставі законодавства та практики його застосування. При цьому, забороняється надавати будь-які запевнення і гарантії стосовно реального результату розгляду справи, прямо або опосередковано сприяти формуванню у нього необґрунтованих сподівань та уявлення, що правник може вплинути на потрібний клієнту результат іншими засобами, окрім сумлінного виконання своїх професійних обов'язків (п. 5 ст. 5 Примірного Етичного кодексу юридичної клініки). Якщо за наявності фактичних і правових підстав існує поширена несприятлива практика застосування відповідних норм права, необхідно також поінформувати клієнта. У випадку відсутності фактичних та правових підстав розгляду справи, студент-консультант повинен повідомити про це клієнта, або відмовитись від прийняття доручення.

Часто до клініки звертаються особи, які вичерпали можливі правові способи вирішення своєї проблеми, або які звертаються занадто пізно, коли пропущені процесуальні строки вирішення питання. У таких випадках клієнту потрібно повідомити про процесуальну безперспективність розгляду його заяви. Разом з тим, не завжди під час первинного прийому клієнта, студент-консультант чи адміністратор (лаборант, методист) може встановити, що заява не може бути вирішена правовим шляхом. У такому разі існує практика повідомляти клієнта протягом 1 – 3 днів з дня його звернення про те, чи буде і здатна клініка надавати правничу допомогу. На етапі первинного прийому клієнта не потрібно завіряти його у тому, що юридична клініка спроможна вирішити його проблему. Це забезпечить юридичній клініці чесність і прозорість в її роботі та унеможливить очікування необґрунтованих сподівань заявника. У випадку наявності фактичних і правових підстав для виконання певного доручення, студент-консультант повинен неупереджено й об'єктивно викласти їх клієнту і повідомити в загальних рисах, який час і обсяг роботи потрібен для виконання цього доручення та якими можуть бути правові наслідки досягнення результату, якого бажає клієнт.

Крім того, в юридичній клініці повинно бути налагоджене інформування клієнта про процес та порядок роботи з його зверненням. Це означає, що клієнту безпосередньо під час його звернення будуть доступно роз'яснені правила роботи юридичної клініки, а саме: а) правничу допомогу надається не одразу (миттєво), а через певний час, що потрібен для дослідження матеріалів справи і підготовки консультативного висновку/процесуального документу; б) правничу допомогу надають студенти-консультанти під керівництвом викладачів-кураторів; в) яким категоріям клієнтів надається безоплатна правничу допомогу тощо. З цією метою в клініці бажано облаштувати на видному місці інформаційні стенди (дошку оголошень, полицки з довідковою літературою тощо), забезпечити доступ до клінічних правил надання безоплатної правничої допомоги. Відвідувач повинен мати можливість самостійно ознайомитись з такими матеріалами.

Обґрунтована відмова клієнту у наданні правничої допомоги. Не зважаючи на те, що юридичні клініки виконують важливе соціальне призначення – сприяють доступу до правничої допомоги і надають її, це не означає, що вони повинні виконувати цю місію за будь-яких умов.

Існують випадки, коли клініка має право відмовити у наданні правничої допомоги, про що під час первинного звернення клієнта до клініки його необхідно інформувати, щоби уникнути в подальшому можливих скарг на відмову у наданні такої допомоги. Такі випадки повинні розглядатись як виняткові, але, в той же час, їх урегулювання повинно бути передбачено локальними актами юридичної клініки. Відмова у наданні правничої допомоги має бути обґрунтованою та на вимогу відвідувача має бути викладена у письмовій формі та містити підпис керівника клініки. Існує декілька типових ситуацій (ст. 3 Примірнього Етичного кодексу юридичної клініки), пов'язаних з відмовою надання правничої допомоги відвідувачу клініки, зокрема:

По-перше, відмова прийняти до виконання доручення пов'язана з тим фактом, що результат, якого бажає досягнути відвідувач, або засоби його досягнення, на яких клієнт наполягає, є протиправними.

По-друге, якщо клієнт спроможний звернутись за наданням платної правничої допомоги або у клієнта уже є представник у справі, з якою він звертається до клініки.

По-третє, працівники клініки не спроможні напрацювати таку обґрунтовану правову позицію з вирішення проблеми клієнта, яка його задовольняє.

По-четверте, клієнт не виконує взятих на себе зобов'язань згідно з угодою про надання правничої допомоги, або грубо чи нетактовно поводить себе з персоналом клініки.

По-п'яте, відвідувач/клієнт під час звернення до клініки перебуває в стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння, або має хворобу, що ставить під загрозу здоров'я учасників юридичної клініки.

Крім зазначених випадків, відмова у наданні правничої допомоги може мати місце, якщо через обсяг зайнятості працівників, клініка не зможе забезпечити необхідну сумлінність та оперативність виконання доручення, окрім випадків, коли відмова від прийняття доручення в конкретній ситуації може призвести до суттєвого порушення прав та законних інтересів клієнта, або, коли клієнт надає згоду на запропоновані йому строки виконання доручення, якщо відтермінування його виконання об'єктивно суттєво не вплине на якість наданої допомоги.

Локальними актами юридичної клініки¹¹² можуть бути передбачені й інші випадки відмови у наданні правничої допомоги, наприклад: справа визнається надмірно складною; клієнт відмовляється надати необхідні документи для вирішення; допомога з приводу конкретного питання не входить до компетенції юридичної клініки (особливе представництво інтересів, прийняття рішення про право тощо). Такі випадки можуть також стосуватись питань безпеки, охорони здоров'я персоналу клініки, відсутності достатньої компетенції та практичного досвіду у студентів-консультантів, необхідних для вирішення конкретного питання. Крім того, як уже зазначалось, відмова може мати місце у випадку наявності конфлікту інтересів у персоналу клініки.

Інформаційна присутність в соціальних інтернет-мережах. Діяльність юридичної клініки в інтернет-мережах слід висвітлювати таким чином, щоб не порушувати при цьому корпоративні та індивідуальні етичні правила правничої професії. Матеріали про діяльність клініки повинні носити суто інформаційний характер і не можуть містити:

- a) будь-яких оціночних характеристик діяльності клініки;
- b) критику інших юридичних клінік чи провайдерів безоплатної правничої допомоги;
- c) заяв про вірогідність успішного розгляду звернень та справ;
- d) інформацію, що може сформувати у читачів спотворене уявлення щодо діяльності саме цієї юридичної клініки, правничої клінічної освіти - в цілому.

Надання інформації про юридичну клініку в соціальних мережах або на веб-сайтах закладів вищої освіти, юридичних компаній і фірм повинно відповідати вище зазначеним правилам. З особливою відповідальністю потрібно ставитися до індивідуального спілкування в соціальних мережах, зокрема, до інформації, яка розміщується у публічному доступі. Інформація, що міститься в інформаційному повідомленні, має бути об'єктивною та достовірною. Тому найбільш прийнятним варіантом може бути зазначення інформації про те, скільки років працює клініка, або скільки справ у тій чи іншій галузі правових відносин були успішно нею вирішені. Юридична клініка несе відповідальність за весь контент, розміщений на її веб-сторінці, регулярно ознайомлюючись з коментаря-

112 Галай А. О. Адміністративно-правові засади діяльності громадських об'єднань юридичного спрямування в Україні. – Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук – Київ, 2015.

ми і відгуками відвідувачів сторінки та відповідним чином реагуючи на них.¹¹³

На підставі вищевикладеного, можна зробити висновок, що корпоративна культура юридичної клініки – це взаємовідносини як поміж її персоналом, так і з її відвідувачами/клієнтами, що ґрунтуються на взаємній повазі, довірі, співпраці та взаємодопомозі.

Студенти-консультанти не мають права надавати правничу допомогу у формі консультацій, складанні висновків, здійснення представництва інтересів клієнта без попереднього погодження з викладачем-куратором. Працівники клініки не повинні обговорювати з іншими особами обставини, що стосуються особистого життя клієнтів, їх матеріального стану, походження, національності та інших обставин, що не мають відношення до суті отриманого доручення. Вони не можуть вдаватись до необґрунтованої критики рівня знань і компетенції своїх колег (ст. ст. 6 – 9 Примірного Етичного кодексу юридичної клініки).

Етичні правила взаємин між різними правничими клініками не повинні допускати:

1. висловлювань, що принижують честь та гідність або завдають шкоди діловій репутації стосовно окремих співробітників чи в цілому юридичної клініки;
2. поширення завідомо неправдивих відомостей про юридичну клініку;
3. спроб схилити клієнта іншої юридичної клініки припинити з нею відносини щодо надання правничої допомоги.

Заклад вищої освіти, у якому функціонує юридична клініка, забезпечуючи матеріально-технічно та фінансово, не повинен безпідставно втручатись у її роботу, крім пошуку шляхів удосконалення її діяльності. Призначення керівника юридичної клініки має засновуватись на об'єктивних критеріях його компетентності та погоджуватись із колективом клініки. Натомість, скарги на дії персоналу юридичної клініки, пов'язані з її діяльністю, подаються до керівництва закладу вищої освіти, яке вживає необхідних заходів щодо їх розгляду та оцінки.

Незважаючи на наявність позитивної чи негативної історії відносин юридичної клініки з державними, приватними чи громадськими органі-

113 Нормы поведения адвокатов в соцсетях: мировой опыт и украинские реалии. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до док.: <http://jurliga.ligazakon.ua/news/2015/7/23/131893.htm>. – Назва з екрану.

заціями, при вирішенні справ клієнта первинним є надання йому якісної правничої допомоги та діяльність в його інтересах.

Етичні аспекти взаємин між різними суб'єктами надання правничої допомоги в країні мають будуватись на засадах колегіальності, взаємної поваги, дотримання правил професійної етики. Корпоративна культура вимагає від учасників таких відносин взаємної довіри та співпраці на користь клієнтів та правового порядку в державі.¹¹⁴

Кожна юридична клініка на підставі законодавства України, Стандартів діяльності юридичних клінік України розробляє свої корпоративні етичні правила, дотримання яких забезпечує якість і фаховість (компетентність) правничої допомоги.

---

114 Галай А. О. Адміністративно-правові засади діяльності громадських об'єднань юридичного спрямування в Україні. – Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук – Київ, 2015.